

HİCRET VE İSLAM TARİHİNDEKİ YERİ

Tahir Tural

I- Konunun Planı

- A- Hicret sözlük ve terim manası
- B- Hicret öncesi Arapların dini durumu
- C- Hicreti gerektiren sebepler
- D- Hicretle göç arasındaki fark
- E -Hicretin safhaları
- F- Hicret esnasında vuku bulan mucizeler
- H- Hicretten çıkarılacak dersler
- İ- Hicretin sonuç ve etkileri

II- Konunun Açılımı ve İşlenişi

Konu işlenirken önce hicret kelimesinin manası verilerek başlanır. Hicret öncesi Arapların dini durumu aktarılır. Daha sonra hicreti doğuran sebepler ve safhaları aktarılır. Hicret esnasında vuku bulan mucizeler anlatılır. Hicretin tarihteki yeri ve önemi arz edildikten sonrada sonuç ve etkileri anlatılarak vaaza son verilir.

III- Konunun Özet Sunumu

“Hicret” sözlükte kişinin başkasını el, dil veya kalben terk etmesi manalarına gelir.¹ Terim olarak “Hicret: Peygamberimizin (s.a.v.) Mekke’den Medine’ye göç etmesidir.”

Hiz. Peygamber (s.a.), cahiliye kelimesi ile ifade ettiğimiz öyle bir devirde gelmişti ki, o günün Arap cemiyeti, tarihinin en karanlık devresini yaşıyordu. İnsanlar ilah diye kendi elleriyle yaptıkları ağaçtan, taştan veya helva vb. gibi putlara tapıyorlardı. Kanun ve nizam yoktu. Haklı daima kuvvetli olan idi. Köle ve kadınlar insan yerine konmayarak eşya muamelesi görüyorlardı. Fakir fukara da himaye ve desteksizlik altında eziliyordu.

Böyle bir ortamda Allah (c.c.)’u Hiz. Peygamber (s.a.)’i, risaletle görevlendirdi. Doğru yolu gösteren bir uyarıcı olarak insanların karşısına çıkıp onları ıslama davet etti. İnsanlığın vazgeçmesi veya ertelemesi

1 Rağıb İsfehani, el-Mufredat Fi garibi’l-Kuran, Şam 1997, s 853

mümkün olmayan ana ilkeleri koyarak insanlığı onlara uymaya çağırdı. "Ey insanlar, Allah birdir, ondan başka ilah yoktur, elinizle yaptıklarınıza tapmak sapıklıktır. Başı boş değilsiniz, hayır ve şer, iyi ve kötü yaptıklarınızdan sorumlusunuz. Öyle ise, zulümden vazgeçin, zayıfın hakkını çiğnemeyin, haksız yere kan dökmeyin, kimseye zulmetmeyin. Zayıfları, yetimleri ezmeyin, onları himaye edin. Köle ve fakirlere yardım edin. Kadınlara kötü muameleden vazgeçin, onları anneleriniz, kızlarınız ve kız kardeşleriniz bilin vs." gibi. Yaşadığı sürece de bu değer yargılarını oturtmaya ve yerleştirmeye çalıştı. Ümmetine de bunlara sahip çıkması ve bu uğurda mücadele etmelerini emrettiler.

Hiz. Peygamber'in bu davetine uymak, cemiyeti elinde tutan kuvvetli, zengin ve nüfuzlu azınlığın işine gelmiyordu. Hep istihkar ve zülüm ede geldikleri o insanlara değer vermek, onlara insan muamelesi yapmak ve onları kendileriyle eşit konumda görmek istemiyorlardı. Menfaatlerinin devamını eski düzenlerinin devamında görüyorlardı.

Bu sebeple, Hiz. Peygamber (s.a.)'e şiddetle karşı koydular. Önceleri yalnız bırakmak, ciddiye almamak, alay etmek yolunu tuttular. Fakat etrafında köle, zayıf ve fakirlerin teşkil ettiği mü'minler halkasının gittikçe genişlemeye başladığını görünce taktiklerini değiştirerek zulüm ve işkenceye ve mü'minleri öldürmeye başladılar. Hatta Peygamberi (s.a.)'i öldürmeye karar aldılar. Böylece de İslam'ı, Peygamberini ve ona inananları yok edeceklerini, kendilerince yakın tehlike saydıkları bu duruma son vereceklerini düşünüyorlardı. İşte "hicret" müşriklerin mukavemet ve İslam'ı söndürme faaliyetlerine karşı Hiz. Peygamber (s.a.) ve ashabının dini "neşretmek, yaşamak ve yaşatmak" için Allâh Teâlâ'nın emriyle Mekke'den Medine'ye yaptıkları göç hareketinin adıdır.

"Hicret" bir beldeden diğerine iş bulma veya daha iyi yaşam şartlarına kavuşma vb. gibi bir göç hareketi değildir. Zira Hiz. Peygamber hicreti "göçebe olmayan (yerleşik) bir kimse için felaketlerin en büyüğü" olarak tavsif eder². Belki "Hicret" dini yaşamak, yaşatmak, neşretmek ve yeni bir İslam topluluğu oluşturmak ve oluşan bu toplumu sayıca çoğaltarak koruma ve destekleme hareketidir. Zira Hiz. Peygamber (s.a.v.) ashabını hem hicrete teşvik etmiş hem de hicret etmeyenler hakkında müeyyide getirmiştir. Bu sebeple de hicret "her inanan kimseye" FARZ" ilan edildi. Hiz. Peygamber (s.a.): "Bir müşrik, Müslüman olduktan sonra hicret edip müşriklerden ayrılmadıkça Allah onun hiçbir amelini kabul etmez"³ buyurdu. Bu hususu te'yid eden Kur'an-ı Kerim: "...İman edip de hicret

2 Nesai, Sünen, Bey'at, 12 (4172) c.7 s. 144

3 Sanani, Subulu's-Selam, 4/ 85

etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamana kadar, sizin onlara hiçbir şey ile velayetiniz yoktur..." der.(Enfal, 8/72)

Hicretin fazilet ve değerini Kur'an-ı Kerim birçok ayetleriyle mü'min kalb ve gönüllerde tesbit eder. Şu ayette faziletli ameller sayılırken, hicret, imandan sonra zikredilir: " İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de iste onlardır. Rableri onlara, tarafından bir rahmet ve hoşnutluk ile, kendileri için, içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdeler. Onlar orada ebedî kalacaklardır. Süphesiz ki Allah katında büyük mükâfat vardır. "(Tövbe,20-22)

Bu itibarla hicret bir göç veya kaçış değil belki İslam'ı ve Müslümanları takviye, devleti oluşturma ve dini islamı ebedi kılmak için yapılan askeri, siyasi ve kültürel hareketin ismidir. Bu nedenle de bu manadaki hicret devam etmektedir.

Ancak, Mekke'nin fethinden sonra İslam'ın artık takviye için muhacirlere ihtiyacı kalmamış olması ve Müslümanların da her yerde dinlerini istedikleri gibi tatbik edecek nüfuz ve kuvveti elde etmiş olmaları sebebiyle, Hz. Peygamber (s.a.) "hicret müessesesi"ni kaldırmaya karar vermiştir, bu sebeple ricacı olarak gelen amcası Abbas'a şöyle der: "Mekke'nin fethinden sonra hicret mümkün değildir." Benzer bir talebe Mücaşi b. Mes'ud da Resulullah'tan: "Hayır! Artık seninle İslam üzere biat ederiz. Zira Fetihten sonra hicret yok" cevabını alır.⁴

Hz.Peygamberimizin ilga ettiği hicret, Rasulullah'ın sağlığında Mekke ve havalisinden Medine'ye olan hicretti.⁵ Ancak umumi manada hicret devam etmektedir. Zira Mekke Fethi'nden sonra, hicret, belli bir hâdis değil, bir kavramdır. Her an, her yerde ve her asırda kıyamete kadar baki kalacak bir mananın kavramsal ismi olmuştur. Öyle bir kavram ki, ferdî bazda, dini yaşayışı arama, umumi manada da, dini takviye ve kurtarma gibi iki mühim hakikati içinde barındırdığı için son derece övülerek, imandan sonra en faziletli amel derecesine yükseltilmiştir.. O dereceye ulaşmak ve ondan bir pay alabilmek için sahabeden bazıları araya şefaatçiler koymuşlardır. Fakat bu Peygamberimizce kabul edilmemiştir. "Hakiki muhacir, Allah'ın yasakladığı şeylerden kaçan, onları terk eden kimsedir." ⁶ Diğer bir hadisinde "Hicret ikidir, biri kötülüklerden hicret, diğeri de Allah ve Resulü'ne hicrettir" buyurmuştur.⁷

4 Müslim, İmaret 20 (1865) c.2 s.1487-1488

5 Müslim, İmaret 20 (1863) c.2 s.1488; Nevevi, Şerhu Müslim, 13/ 8

6 Buhari, Sahih, İman, 4 c.1 s. 8-9;

7 İbnu'l-Esir, Usdu'l-Gabe, Daru'l-Fikr, Beyrut 1994, c. 4 s 47

Aynı mana başka rivayetlerde daha farklı ifadelerle tebliğ ve te'yid edilmiştir: "Hakiki muhacir, hata ve günahları terk edendir."⁸ "Hakiki muhacir, Allah'ın üzerine haram kıldığı şeyleri terk edendir"⁹ Hicret, herkes için her zamanda ve her mekanda mümkün ve vakidir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: Füdeyk Ebu Beşir ez-Zebîdî (r.a.) Resulullah'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! İnsanlar zannediyorlar ki, hicret etmeyen helak olmuştur, (bu doğru mu?)" diye sorar. Resulullah şu cevabı verir: "Ey Füdeyk! Namazı kıl, zekatı ver, kötülüklerden hicret et, ondan sonra yeryüzünde de dilediğin yerde otur!".¹⁰

Hiz. Ömer devrinde sahabelerin, Müslümanlar için bir takvim belirleme ihtiyacını duydukları vakit, takvimin başlangıç noktası olarak, Hiz. Peygamber (s.a.)'in Mekke'den Medine'ye hicretini esas almaları, "hicret"e verilen değeri en iyi şekilde izah eder.

Hicret kötü şartlardan kaçış değil, dini yaşatacak şartların aranışıdır. Taktik olarak tahammülü mümkün olmayan kötü şartların sabrıdır, cihadıdır. Bu açıdan hicret, sabır ve cihad gibi birbirini tamamlayan İslamî cihana yayma halkalarının birer parçalarıdır.

IV- Konu işlenirken başvurulacak bazı ayetler

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِّنْ وَلَايَتِهِم مِّنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya, iste onların bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından hiçbir pay yoktur. Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın (o müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur. Allah yapacaklarınızı hakkıyla görmektedir.” Enfal, 8 /72

8 İbnu Mace, Sünen, Fiten, 2 (3934) c.2 s. 1298

9 Ebu Davud, Sünen, vitir, 12 (1449) c. 2 s. 146; Müsnedi İmam Ahmed, 3/ 412

10 İbnu'l-Esir, Usdu'l-Gabe, Daru'l-Fikr, Beyrut 1994, c.4 s 47

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْثَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ هُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

“İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de iste onlardır. Rableri onlara, tarafından bir rahmet ve hoşnutluk ile, kendileri için, içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdeler. Onlar orada ebedî kalacaklardır. Süphesiz ki Allah katında büyük mükâfat vardır.” Tövbe, 9/ 20-22

V- Konu işlenirken Başvurulacak Bazı hadisler

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ : قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْهِجْرَةِ أَفْضَلُ قَالَ أَنْ تَهْجَرَ مَا كَرِهَ رَبُّكَ عَزَّ وَجَلَّ وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْهِجْرَةُ هِجْرَتَانِ هِجْرَةُ الْحَاضِرِ وَهِجْرَةُ الْبَادِي فَأَمَّا الْبَادِي فَيُجِيبُ إِذَا دُعِيَ وَيُطِيعُ إِذَا أُمِرَ وَأَمَّا الْحَاضِرُ فَهُوَ أَكْثَرُهَا بَلَاءً وَأَعْظَمُهَا أَجْرًا

“Bir kişi Peygamberimiz (s.a.v.)’e hicretin hangisi daha efdal diye sordular. Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: “Rabbinin hoşlanmadığı şeyleri terk etmendir. Hicret ikidir. Biri yerleşik olanın hicreti, diğeri de göçebe olanın hicretidir. Göçebe olana gelince, çağrıldığında icabet eder, emrolunduğunda ise itaat eder. Yerleşik olanın hicretine gelince; Hicret o kimse için felaketlerin en büyüğü olduğu gibi ecirlerinde en büyüğüdür.”¹¹

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ

“Hakiki müslüman, o kimsedir ki diğer müslümanlar onun dilinden ve elinin (şerrinden) emin olurlar. Hakiki muhacir, Allah'ın yasakladığı şeylerden kaçan, onları terk eden kimsedir.”¹²

فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي تَرَكْتُ مَنْ خَلْفِي وَهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّ الْهِجْرَةَ قَدْ انْقَطَعَتْ قَالَ لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ مَا قُوتِلَ الْكُفَّارُ

11 Nesai, Sünen, Bey’at, 12 (4162) c.7 s.144

12 Buhari, Sahih, İman, 4 (10) c.1 s. 8-9

Abdullah b. Sa'd "Ey Allah'ın Rasulü! Muhakkak ki ben, arkamda, artık hicretin sona erdiğine inanan bir toplum bıraktım" dedim. Peygamberimiz (s.a.v.) "Küffarla cihad devam ettiği sürece, hicret sona ermeyecektir" buyurdular.¹³

أَنَّ أَبَا فَاطِمَةَ حَدَّثَهُ أَنَّهُ قَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ حَدَّثَنِي بِعَمَلٍ أَسْتَقِيمُ عَلَيْهِ وَأَعْمَلُهُ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْكَ بِالْهَجْرَةِ فَإِنَّهُ لَا مِثْلَ لَهَا .

Ebu Fatıma Peygamberimize gelerek "Ey Allah'ın Resulü! Bana sürekli yapacağım bir amel söyle" der. Peygamberimiz de ona "Hicret et. Zira onun sevab da dengi yoktur" buyurdular.¹⁴

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَحَوْلَهُ عِصَابَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ ثُبَايْعُونِي عَلَى أَنْ لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا تَسْرِقُوا وَلَا تَزْنُوا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ وَلَا تَأْتُوا بِبُهْتَانٍ تَفْتَرُونَهُ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ وَلَا تَعْصُونِي فِي مَعْرُوفٍ فَمَنْ وَفَّى فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَمَنْ أَصَابَ مِنْكُمْ شَيْئًا فَعُوقِبَ بِهِ فَهُوَ لَهُ كَفَّارَةٌ وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا ثُمَّ سَتَرَهُ اللَّهُ فَأَمَرُهُ إِلَى اللَّهِ إِنْ شَاءَ عَفَا عَنْهُ وَإِنْ شَاءَ عَاقَبَهُ

"Ubadetu'bnu's-Sâmit (r.a.) anlatıyor: Biz, bir seferinde Hz. Peygamber (s.a.)'le aynı cemaatte beraber oturuyorduk ki: "Allah'a hiçbir şey ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina yapmamak, çocuklarımızı öldürmemek, halde ve istikbalde iftirada bulunmamak, meşru dairedaki emirlerde kendisine isyan etmemek üzere biat edin" buyurdu. Bizlerde evet diyerek bu şartlarla biat ettik. Sonra buyurdular ki "Kim de bu yasaklardan birini işleyecek olurda cezalandırılırsa, cezası ona keffaret olur. Kim de bu yasaklardan birini işleyecek olur sonra da gizli kaldığından cezalandırılmazsa, artık işi Allah'a kalmıştır, dilerse affeder, dilerse cezalandırır." buyurdular.¹⁵

VI- Yararlanılabilecek Bazı Kaynaklar

Konuyla ilgili faydalanılabilecek diğer ayetler: Nisa, 4/ 89; Ali İmran, 3/ 195; Yasin, 36/9; ¹ Tövbe, 20-22, Enfal, 8/72-75; Enfal, 8 /72

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Md. Hicret, 17/ 458

Şamil İslam Ansiklopedisi, Md. Hicret, 2/ 413

13 Nesai, Bey'at, 9 (4158) c.7 s.141

14 Nesai, Sünen, Bey'at, 14 (4164) c.7 s. 145

15 Nesai, Sünen, Bey'at, 9 (4159)

Doğuştan günümüze Büyük İslam Tarihi, Komisyon, Konya 1994, 1/
251

İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi, 16/ 109

İbni Hişam, Es-Sire en-Nebeviye, Daru't-Turas el-Arabi, 1995 Beyrut,
2/93

Kutub-i Sitte, Akçağ Yayınları